

М. Бажанський

СОЛОЧИНСЬКИЙ ВОВК

(Закарпатське оповідання)

I

Довкола, неначе мертвою, стала на момент природа. Недалеко плюскотіла гірська річка Пінія. Сонце, мов відблиск огненної полуміни — кинуло кольористі пасма на поля, дерева, на грабовий і березовий ліс, на верх Малої Ясенуки та на солочинські хати, криті соломною і бляхою.

Небо віщувало страшну громовицю.

Дімонштайн все ще стояв на тому самому місці, як божевільний. Глядів у далечінь, стояв, як в землю вритий, біля своєї хати, в якій прожив разом з дружиною більше трьох десятків років.

Недалеко витікало джерело мінеральної води, власність Мерменштайна, великого богача. — Дімонштайн служив у маєтку Мермештайна за економа, чи просто завідувача пасовищ, луку і двох джерел мінеральної води.

Дімонштайн був колись молодим, вмів працювати і думати! Бо і треба було. Колись цю воду вивозили до Мадярщини... Був добробут, був заробіток. Ще й який! Фляшки й фляшки, сила фляшок! Вози й вози, сила возів! Був рух. Мермештайн багатів. Дімонштайн розживався.

Кордони тепер даються відчуті великим підприємцям. Неначе залізними кліщами стиснені за горло фабриканти Закарпатської України.

Стояв Дімонштайн. Його тінь падала довгою смугою на царини. Проходила через бульбу, пшеницю і зникала в зеленому садку. Сива борюда, розвіювана вітром з півночі, додавала йому строгости, а суковата палиця в руках, з якою він ніколи не розлучався, одважності. Бо-ж в дійсності він, Вольф Дімонштайн, був, як на жида, дуже відважною людиною. В селі Солочині ніхто його інакше не називав, як тільки «Вовком». Він про це знав. Зі злости не один йому це до очей казав.

Не ті часи!

Накриття мінеральних вод розгнило. Дахом протікала вода. Он вже видно було, як ломляться на очах підпори. Занечищуються джерела. Нема вже так, як колись: взяв до рук рискаль, лопату і відро, викинув глину, вичерпав воду, — і джерело, як золото!..

Сум на хуторі Мермештайна.

На шляху і стежках, що веди до джерел, пишався грубий спориш. Кількалітня, совісна праця природи — занесла

полин, будяччя і буряни. Гладкі камені, на яких колись відпочивали мадярські пани, що возили старого Вольфа Дімонштайна бистролетними автами — мохом поросли.

Мохом поросли часи.

II

Сьогодні Дімонштайн рішився піти на одно важливе для нього діло. Розгнуждав свою здержаність. Довго при-готовлявся до цього. І коли вийшов з своєї хати, не забув доторкнутися цілою, правою рукою до заповідей Єгови, замурованих на одвірку, щоб йому пощастило в його за-мірах. Щоб його жидівський Бог — допоміг йому.

Хотів помститися! Дико помститися. А він славився не-абиякою мстивістю.

Його мала внучка прибігла до нього і шепнула:

— Дідо! Туряниця йде!

Дімонштайн пристанув перед порогом і, ніби не чуючи, сказав, щоб ішла за коровами.

Нараз Дімонштайн страшно зблід. Але всетаки стиснув правою рукою свою палицю і, як на диво, проходячи, не кричав сьогодні на пастухів, за те, що їхня марга паслася на його команиці*), а хлопці вицабанилися на найкращу грушку... Який добрий днесь Вовк — думали хлопці. Ой, сказав би він їм, коли б не Туряниця! Сьогодні всіх Дімонштайн залишить, тільки Туряницю не поцадить! Цього ніяк!

»Я, або він!« — думав.

А сонце заходило, як ще ніколи. Заграва чарівним пасмом окрасила овид, низи й основу неба... А над полони-нами, гураганом, свавільно бушуючи, надходили орнамен-тально вирізьблені хмари — пригнані теплим вітром. Сонце цідувало колосисті жита і пшеницю, що чекали женця. На горах Малої Ясенуки пастухи зганяли корови і свою вечірню пісню затягнули в унісон, що аж в Солочині мелодія розлягалася й відбивалася об обросле та опустіле обійстя Дімонштайна. В церкві новий дзвін бив об криси і смутно повтаряв вечірню молитву за місцевим пан-отцем. Як казка! А Дімонштайн і сьогодні, як і ціле життя своє, цього ніяк не запримітив. Він хотів тільки помститися над Василем Туряницею! Він, в якого ласки запо-бігало колись ціле село — не сміє бути обидженим.

Василь Туряниця, нічого не прочуваючи, зійшов схо-дами, які колись сам помагав будувати, в долину, виняв заткавку з свого деміжону і підставив під джерело мі-неральної води. І тільки, як наповнилася його бутля вщерть — Василь зненацька дістав тяжкий удар по голові. Це

*) конюшині.

Дімонштайн своєю дубовою палицею, з мосяжним краєвидом Будапешту, почастував Туряницю.

Підігнулися коліна і Туряниця присів зомлілий. Жид вискочив на гору і без капелюха, якого залишив в долині, зле почувався. Жмут заосталого волосся на голові спустився на чоло. Правдивий хазарин з половецьких пустарів.

— Не дам тобі води! Йди геть! Жіване*) один — не самовито репетував.

Злетів знову в долину, насадив на голу голову ярмурку і палицею розбив деміжон. Це сталося в одному моменті. Грубе скло деміжону розлетілося по цементованій долівці й великий кусник вдарив Василя Туряницю в обличчя і там напів зарився. Між оком і ухом протекла закипіла кров. Скло розтяло глибоку рану. Більшу, як п'ять сантиметрів. Закрівавилося обличчя, долівка і руки. Око забігло мясом і скипілою кровю.

— Не даси мені води? А цілому селові чому даєш?! Ти сатано одна!

— Тобі не дам, бо ти мені не хотів продати маленьку вязку сіна, коли мені треба було нагодувати корову, як отелилася в переджинку.

Василь витягнув скло, обмив мінеральною водою рану і коли побачив, що витікає так багато крові, не зміг запанувати над собою. Вилетів на гору. Стали один наперед другого. Сивий старий жид і молодий, здоровий селянин.

Василь Туряниця славився великою силою. І парубки з його села нераз просили його з собою, коли йшли на танці до Павлова, Оленьова, Плоского, чи навіть до Голубиноного і Поляни. І він завзято боронив славу рідного села. Ніхто, ніколи не посмів зачепити того парубка з села Солочина, який купив за чарку палинки побратимство старшого парубоцтва. На сторожі цих прав стояв незмінно Василь Туряниця. Але коли оженився, його сила минала, як це завжди буває, і молодші парубки в Солочині зачали забувати, що Василь Туряниця міг би й тепер їх оборонити в тяжких хвилинах.

— Оце тобі, жиде, за деміжон!

І дві сильні, запрацьовані на чорній землі, руки вхопили Дімонштайна і кинули ним об цементову долівку. По порожній будові пішла луна. Думалося, що голова Вольфа зробить діру в спорохнявілій підвалині. Але нічого не сталося, тільки одна дошка, не чуючи за собою великої сили опертя, впала з гори і розкололася на долівці.

— Оце тобі, жиде, за твою собачу палицю, яка на невластиве попала місце.

*) батяр — злодій (мадь.).

І Василь скочив адоровими колінами на груди Вольфа. Стиснуло віддих, заскрипіло в горлянци.

Жид зажмурих очі й лежав, як мертвий.

Василь, як скажений звір, звивався біля Вовка.

Ще тільки бракував один момент: на те, щоб в Голубину на окопищі викопали, законом жидівським призначену, не дуже глибоку яму, і в тайні перед християнами, булиб похоронили співвизнавці Вольфа Дімонштайна. Жидівський каменотіс і грабар булиб заробили кілька мірок збіжа.

Сталося інакше.

Василь Туряниця поводився досить необережно з Вовком. Довіряючи своїй силі, він був певний своєї побіди. І в тій хвилині, коли Василь тою рукою, якою закривав уста Вольфові, щоб часами старий не прикликав кого на поміч, хотів швидко виняти з кишені свого славнозвісного, сталевого ножа, — Дімонштайн несамовитим голосом закричав:

— Ріфка!.. Мойше!.. Ге...евааалт!

За хвилину, на крик прибігла його дружина. Скочила на Василя і так сильно біла його ломакою, що він мусів встати з Дімонштайна і боронитися перед сухореброю жидівкою.

— Ах ти стерво прокляте! — вицідив крізь зуби Василь. З лютістю вхопив жидівку за шию, але нічого їй не зробив. Вона вже була дуже стара. Тільки зломав їй ліву ногу, якою зачепила об руку, і ребро.

Позбігалися люди. Одні вертали з праці, другі прийшли несподівано по воду. Василь, хоча-чи-не-хоча-чи, мусів уступити з побоевища... Поміж людьми проходив, як закутий кайданами лев повз дике стадо безсильних звірят.

III

Ця нещаслива подія над мінеральною водою сталася якраз в найбільше свято. З п'ятниці на суботу.

І нераз, коли Вольф Дімонштайн мав добрий настрій і розказував про це добрим знайомим, яких мав дуже мало, то стократ каявся, що це вчинив. Це тільки єдина помилка сталася в його дотеперішньому житті! Не повинен він був думати про помсту над Василем Туряницею у велике свято. Інакше було б все добре. Тільки ота субота.

Западала глуха ніч. Вольф не зміг спокійно вислуховувати, як в кімнаті плакала і зойкала його жінка. Не терпів цього! О, він сам, хоч був нераз в більш страшних і небезпечних хвилинах тривоги — мовчав. Заціпив зуби і, мовчав. Що-ж поможе бідкання? Вийшов над берег Пінії. Зрештою йому сьогодні не прийдеться спати. Треба своє добро сте-

регти. Роками запрацьований маєток! Цієї ночі Василь може захоче помститися і підпалити його... А вогонь що? Облизав довкола хату, вліз на під і все може стати сивим попелом. Неспокій перевертав і так неспокійну хазарську душу.

А річка дзюркотіла по своєму. В далині кричав пугач. Несамовито завила дика звірюка на невеличкій полонині під верхом Ріжок. Бахтарі*), сторожачи крумплі**) перед дикими свиньми, вигукували одноманітне гасло: Гогогоб-оовв. Віяв вітер. Повсталала своєрідна музика і всіми голосами, цілою скалею розпівалася лісами, полонинами і пілила за течією річки між люди...

А вовк, Вольф Дімонштайн думав.

Десь високо на горі рубав хтось в лісі. Напевно дядько винайшов собі здоровенного грабника. Чути було удари балти***). Це з села — на паливо або майстерство. Це не дідько, ані не Той-Щезби в ночі по лісах товчеться. Це люди, християни крадуть! Голод і холод примушує.

— Хай розкрадуть! Мені, он, коли б тільки Туряницю знищити!

Вийшов місяць. Над берегом видно було старечу по-стать Вольфа. Зігнутий вдвоє, підпирався на палиці і просив у Єгови помочі. Опісля Вольф якби виріс вище людей. Неначе з Богом зрівнявся. Зміцнів. На обличчя впала тінь суворої зморшки, а очі стали хитрими і твердими. Ходив сюди і туди. І раз-у-раз, до горячкою розпаленого чола, прикладав обидві широкі порепані долоні.

Молився. Бог просвітить розум його. Закон -- твердить.

Цілу ніч не спав Дімонштайн. Просвітління таки надійшло.

Ще не світало, як поїхав до лікаря, щоб оглянув його побиту жінку. — На підставі лікарського свідоцтва подасть в суд! Покарають! І дурний Василь заплатить за все — всім. Ще й сам дався би Дімонштайн оглянути лікареві, тільки в нього не було ран. Хоч ще і кілька днів не міг сидати і лежати. Але ран не було.

— Його, Туряниці, маєток — стане моїм! Єгова таґ присудив — думав Вольф.

По цій події, яка облетіла на другий день село Солочин від краю до краю, Вольф Дімонштайн змінився. Протягом кількох місяців він не замикав дверей від джерела мінеральної води. Бо-ж і на це не мав він вже найменшого права! Воду міг брати з джерела, хто захотів. Власник мінеральних вод і маєтків, на яких сидів і господарив Вольф Дімонштайн, — богач, з графським титулом, якогось малярського гербу Готфрід Мермештайн, — збанкро-

*) сторожі, **) бульба, ***) сокира.

тував вже од шести років. Ніде не вивозив води. Бо й ніхто не купував. Хіба в ряди-годи казав Вольфові налляти дватри вози фляшок. А вже більше, як десять років, Мермештайн не платив навіть ані сотика Вольфові. Вольф проживав тільки з того, що мав задармо хату, садок і поле. На полю родилася найкраща пшениця.

Довго ще ходив Вольф, як непритомний.

Такий стан безвілля і розсіяности в Дімонштайна проминув тоді, як прийшло лікарське повідомлення, що Василь Туряниця має заплатити всі кошти лікування його дружини. Так Ріфка, дружина Вольфа Дімонштайна — лежала три тижні в лічниці в Мукачові.

Не вмерла. І операцію видержала.

Потому мав невдовзі відбутися перший суд. Дімонштайн дійсно заскаржив.

IV

Василь Туряниця вертав до дому страшно огірчений, що стара, трухлява жидівка перешкодила йому дати школу Вовкові. А то ще і гріх взяв на душу. Як покотив сходами в долину, так і не бачив, щоб рухалася і не чув, щоб там в долині закричала.

— О, клята бабище! А то був би Вовка вже раз одправив на той світ.

Вовк з цілим селом вів боротьбу. Не було в селі такого чоловіка, щоби любив Вовка. Коли тільки сільська корова зайшла на його поле чи луку, яка була неогорожена і досить розлога — Вовк забирав до себе і чекав викупу. Клятий хазарин. Нераз зводилися завзяті бої. Парубки, обурені до крайності поступованням Вольфа, часто збиралися і йшли вночі викрадати корову. Нещасний був би тоді Дімонштайн, якби був показався. Сокирою був би парубок розчерепив йому голову біля дверей. Коли така виправа пощастила і хлопці забирали з привязу корову, Вовк на другий день, скоро рано, доносив на поліцію на власника корови, що той вночі буцімто його обікрав. Ой, нераз і не двічі це ставалося, що село вело нічну боротьбу з нічною людиною, Вовком, Вольфом Дімонштайном.

Вовк мав і гарний садок, який дуже любили пастухи. І коли тільки Вовк шов молитися, пастухи заходили насолодитися овочами... Всіх їх вилапував! Подавав до суду. Вічно процесувався.

Одного разу підстерegli Вовка, що він навіть перервав молитву, що ані один жид не сміє зробити, коли внуки його донесли, що є хтось в саді на яблуках. Вольф тоді скинув з швидкістю машини богомілля, одягнув на себе

дрантивий бейрок*), взяв в руку палицю і пошкандибав в садок.

«Тепер» — йдучи, думав Туряниця — «вже цього напевно не зможе накоїти, що дотепер накоїв. Село мені сердечно подякує!»

В хаті його жінка Анна ще не світила, коли Василь дійшов до дому. Як ступив на поріг, виняв кремінь ізза череса, викресав огня, засвітив лампу з замурзаним склом і сів на лавицю, як по цілоденній праці на жнивах. Жінка не питала, чому не приніс води і чому має завязане око хустиною.

— Жінко, давай їсти!

Голос його був грізний і дивний. І хоч нераз він спустив собі й чужим багато крови, то не був так ніколи ще здивований тим, як нині. Ця пригода — це надзвичайна подія.

Сьогодні до своєї жінки Василь поставився аж надто добре. Ще так ніколи їй не казав: «Анночко, чи ти вже подоїла корови?» Це «Анночко» було таке ніжне, на яке тверда Анна не звикла. Навіть донечка священника — уважала б це ніжністю.

Василеві шибнула страшна думка. Ану, як заскаржить його жидюга? Він мусить тоді заплатити відшкодування. З великими відсотками! В нього-ж маєток. — Кервавиця дідів і прадідів. Суд зліцитує, не пощадить. Таких випадків в селі було вже багато. З жидом не зачинай! З жидом не виграєш! На цілому Закарпатті, від Пряшева по Ясіня це говорять.

«А з чого житимуть мої діти? Село мені дякуватиме. А з дітей моїх критимуть: ваш батько маєток протратив з жидами».

Це важливе питання виринало перед Василем Туряницею злиднями, горем і кільккалітнім криміналом. І хоч він знав, що не зробив аж так великого злочину, проте програє. Жидівка, очевидно, помре, а Вольф на його кошт буде лікуватися.

З не дуже приємними думками лягав Василь по вечері спати. Сьогодні не спав у хаті, а пішов до стодоли на сіно. Сам не знав, чому він це робить. Але чогось прочував, що в хаті чекає його нещастя. — Ніхто не сміє побачити його рани. І думав, що біля тієї самої Анни, до якої сьогодні був такий лагідний, як ягня, чекає його щось непевне, твердше, як палиця Дімонштайна, твердше як виливане скло деміжону, розбитого на дрібні кусники.

*) сурдут.

Василь Туряниця, як тільки встав рано, випустив хлопцеві, що служив в нього за пастуха, три корови і теля — на пашу. Сам вичистив коні, поправив упряж і намастив легшого воза дьогтьом. Коли прийшов в хату — жінка годувала найменшу дитину.

— Приготовляйся, Анно, поїдемо до Сваляви!

Куди задумав їхати Василь, жінка не знала. Могла тільки додуматися, що їде до лікаря з оком.

Пролетіли Голубинне, залізобетонний міст над Ляторицею і стали в місті. На вежі старі вказівки прикрили число девять.

До кого міг їхати Василь? Лікуватися? На село лікаря беруть тоді, коли треба би кликати вже священника.

А нащо Бог сотворив Ізраеля? А на те, щоби він вів добре гешефти, на те, щоби з чорного робив біле, на те, щоби дурив непросвіченого чоловіка, на те, щоби був всевладним паном життя і смерті населення Закарпаття.

Василь заїхав до свого порадника Мозеса Ауербаха, купця в Сваляві. Це нічого дивного. Кожний християнин вважає своїм святим обов'язком мати не то товариша, бо їх не любить, але порадника як в чистих, так і брудних справах, нікого іншого, тільки жида.

— Мошку, порадь мені! Попав я в нечисту справу. Вчора я здорово натовк Вовка і вбив Ріфку. Що мені тепер? Думаю, що Дімонштайн заскаржить! — Василь майже цілий місяць був певний, що Ріфка, як вже не вмерла, то небавом помре.

Жиди в околиці не любили Вовка, Вольфа Дімонштайна. Як вони з ним, так Вольф з ними разом ніколи не сходилися. Не ходив він навіть до Солочина до біжницької жидівської — молитися. Мусів їти молитися в сусіднє село Голубинне. І кожний ранок бачили його, як з повстяною торбою, битим, цісарським шляхом чимчикував Вольф Дімонштайн в Голубинне — на ранню молитву. І там не всі жиди його любили. Але не викинули звідтіля.

Довго пересидів Василь в Ауербаха. Ауербах відразу міг Василеві сказати своє слово, але хотів ніби довше думати, щоб дати дурному мужикові до пізнання, що справа не є аж так дуже легкою і простою.

Договорилися Василь з Мошком. І нарешті, як добрі приятелі з щиро-солодким усміхом подали собі руки.

Жінка Василя цілий час тільки прислухалася і не посміла слова промовити. Тепер вона вже знала, чому вчора Василь був такий лагідний і прибитий. А коли прибили згоду, жінка мало що не зомліла. Сума, яку запросив Мошко за пораду, була занадто висока. Анна застигла на місці.

Мягке крісло в хаті Ауербаха, на якому сиділа, здавалося їй зроблене з найгостріших колочок. А сам Ауербах видався їй, неначе зловіща людина, що всеньке її добро хоче запалити вогнем, пустити за водою. В неї були гроші! Тримала їх, як вінець, за пазухою.

— Давай гроші, Анно!

Всі мрії Анни — поставити нову хату — розвіялися. Гроші пішли на пусте. Продана на останньому торзі, найкраща корова його газдівства, пішла в кишеню жида, за те, що Мошко порадив Василеві єдиний рятунок, переписати свій маєток на жінку, щоб не мав чим платити.

— А завтра скажу тобі, Василю, якого фішкароша*) тобі взяти для своєї оборони і перепису поля!

Засвітилися котячі очі Мошка.

Розійшлися.

Василь вертав задоволений до дому. Бо-ж був певний свого успіху. Не програє ніколи. Жидівська голова подумала над справою. Не було колись, як ще і довго не буде, нічого розумнішого на цілім Закарпатті, як жидівська голова.

VI

Мозес Ауербах хотів заробити подвійно коло справи Василя Туряниці.

Рано, на другий день, Василь знову запряг свої коні і вибрався до міста. Йому треба було проїзджати повз Вольфа Дімонштайна. Село Солочин розложене далеко від головного шляху на горбику і розкидане хатками понад потоком Тесаника, що втікає до Пінії. А Вольф жив біля самого головного шляху. Не більше п'ятидесяти метрів од шосе, що веде з Сваляви до Поляни. В його сусідстві жило ще двох жидів з родинами, з якими він вже давніше процесувався, опісля жив в жидівській згоді і знову процесувався. Так приказує книга Талмуд.

Василь хотів скоро пролетіти, щоб не зупинятися напроти його найлютішого ворога — тому стиснув в руках віжки і помчав, як вітер. Але не уникла його погляду, на його думку, зовсім неважна, але як показалося пізніше, дуже важлива подія. Подія, що рішила про долю Василя Туряниці.

Василь, протираючи очі, завважив, що з дому Вольфа Дімонштайна вийшов ніби Ауербах і всів в автобус, який щодня в цю пору курсував між Свалявою і Полянню. Василеві навіть не прийшло на думку, що Мошко Ауербах, який йому помагав вже досить довгий час і не одну корову та свиню його зів, щоб він міг помиритися з Вовком, коштом Василя Туряниці.

*) адвоката (мадь).

— Ні! Це не він. Чи мало однакових жидів?

Василь Туряниця учителеві не вірить так, як вірить своїйому порадникові Мошкові! Навіть пан-отець, коли знайде до нього на обійстя і поговорить про це і про те, Василь потім махне рукою і робить своє діло. Ніколи не слухав його порад.

»На те і він тут є, щоби говорити«.

Василь був так засліплений, що навіть не здивувався, ніби нічого не прочуваючи, коли жид порадив йому взяти адвоката, якого боявся сам Ауербах, якого боялися всі жиди в Сваляві й якого не любили в суді, за те, що він якраз найбільш темні справи виносив на денне світло. Жидівський кагал в ложці води хотів його втопити. Єдиним бажанням жидів було позбутися цього адвоката.

Імя Петра Кандоги, адвоката, було відоме всій голодній Верховині, як імя людини чесної, безінтересовної, правдивої, неуступливої, людини-адвоката, не гешефтьяра-адвоката! Не міг не знати цього Василь Туряниця, який нераз мав до діла з судом за молодих літ.

Тільки єдина засліпленість вихала його в біду.

Василь пропозицією щодо адвоката цілком не був заскочений. Він, зрештою, тонкостей жидівських не міг вповні зрозуміти і зовсім не старався навіть їх зрозуміти. Його рідний батько, Мигаль Туряниця, ціле життя ходив до жида, до батька оцього самого Ауербаха. Чому б і він, як вірний син свого батька, не ходив до сина Ауербаха? Та-ж батько його, як вмирав, мав сотню і п'ять років. Досі не тямлять в селі Солочині старшої людини, як Мигалья Туряницю!

Адвокат Петро Кандога мав Василеві Туряниці допомогти переписати маєток на жінку.

— Тільки, Васильку мій, цього не підкупиш! Йому треба обережно говорити про гроші. Але краще — не давай йому, хай сам просить! Скажу тобі, що він відкидав наші пропозиції, коли ми йому великі езері хотіли дати. Гроші він не любить! — говорив і при тому тупцював по кімнаті Ауербах.

Василь цим тимбільше втішився. Менше буде платити! Вже й так в нього грошей не ставало. Треба буде вивести на торг корову чи свиню. Це єдине, за що може він дістати гроші.

І навіть ще того самого дня Василь зайшов до канцелярії адвоката Петра Кандоги, якого порадив йому взяти Мошко Ауербах.

— Так! Це вам зроблю задурно. Не є це тяжка справа. Але скажіть мені, чи вас часом не переслідує кара, перед якою ви хочете оцим забезпечитися?

— Ні! — збрехав Василь.

Зробили.

Добрі й довірчиві люди живуть ще на божому світі!

До тижня жінка Василя Туряниці дістала контракт, на якому стояло, чорне на білому, що весь маєток належить тільки їй! Тепер Василь Туряниця не має на своє ім'я ані стебелинки записаного майна. Все пішло гаразд. Жиди ще біля того контракту маніпулювали, щей дату перепису поставили одним днем перед фатальною бійкою над мінеральною водою, на маєтку Мермештайна.

За це добре платив Василь. А платив за дармо...

Пінія плила через Солочин так, як іншими роками. Тут зривала берег — на другому боці поширювалася зате урожайна лука. Вовк, Вольф Дімонштайн кричав на ціле село, як іншими роками. Груди в нього були здорові, як досі. Молився, як давно бувало. Тільки в суботу ніколи не виходив ні на поле, ні в садок, ні до джерела мінеральної води.

Суботу святкував справді, як старозаконний жид. Хай все пропаде, хай все розкрадуть — в суботу ніколи не виходив.

Таксамо, як Дімонштайн не хотів бачити Туряницю, так теж і собі Туряниця постановив. Не хотіли зустрічатися! Тому сам Василь більше по воду не ходив. Воду на обід приносив Василів найстарший синок.

Василь вже знав, що Ріфка не вмерла і повернула до дому здорова. І знав теж, що Вовк залишився на далі вовком. Це йому переказали сусіди.

І навіть в селі зачали забувати про подію, яка колись мала такий великий розголос в Солочині і в інших селах.

Часи минали. Рана на обличчі Василя загоїлася і без лікаря. Минула осінь, зима, минув рік — над справою село перейшло до денного порядку.

Чи-ж мало є інших турбот?

VII

Тільки судові повідомлення нагадували про подію.

Повних три роки тягнулася по судах справа побиття Вольфа Дімонштайна і його дружини Василем Туряницею.

Процес. Репліка. Апеляція. І знову процес, репліка і апеляція. Неначе і кінця не може бути людській заплутаності. Вже не ставало Василеві терпцю і грошей. Хотів, щоб як найскорше скінчилося.

Аж нарешті по трьох роках, на одній розправі, де явилися всі свідки (їх позбиралося вже більше дві сотні) — закінчилася справа.

Суддя сухим голосом відчитав присуд:

1. Василя Туряницю, за те, що напав на безневинну жінку Ріфку Дімонштайн і зламав їй ногу та ребра та на-

магався позбавити життя безвинного чоловіка Вольфа Дімонштайна, засуджено на два роки криміналу і на повернення всіх витрат противній стороні (Дімонштайнові) та на заплату винагороди дві тисячі корон.

2. Адвоката, Петра Кандогу, що поміг Василеві Туряниці переписати маєток і піти проти закону правного і вселюдського і поставити дату перепису під контрактом перед побиттям, засуджено на п'ять років важкої тюрми з постом кожного року в день дати під контрактом.

Один Хазарин що здібний вчинити...

Ауербах заробив з двох сторін. Заплатив йому Василь, заплатив йому і Дімонштайн, за те, що Ауербах зрадив Василеву тайну про перепис його маєтку на жінку. Жиди в Сваляві тріюмфували. Вони назавжди позбулися єдиного непідкупного чоловіка Петра Кандогу.

На Закарпатті Хазари живуть! Це мусить знати кожний, хто бачив тільки єдиний день Закарпатську Україну. Не ті Хазари, що в Німеччині, чи в інших країнах. Це такі, бордаті, які мають в руках капітал і мужика.

VIII

— Мамо, я хочу їсти!

— Мамо, мене живіт болить!

— Мамо, книжку мені купіть!

»Мамо« повторялося цілий день. Слово »мамо« навіть і в ночі, як острим ножем розтинало задушливу хату з малими і то повибиваними вікнами. Зі сну пробуджувалися діти і в смертельній горячці просили це або те у своєї матері.

В печі горів огонь. Дошки повиривані з паланок, тріскотіли, горіли. Огонь неначе хотів зжерти своїми полум'ями те горе, яке прилетіло до хати Василя Туряниці. В кориті набігло розроблене тісто, чорне, як болото з соломою, призначене для мащення хати. Це — хліб. Такий мусіли їсти. Хоч дітям здирало в роті шкіру, що аж витікала кров, хоч жолудки їхні кожного дня пухли все більш і більш і були вже як бочівки на дощевину — то все їли. Мусіли!

Анна Туряниця нічого вже не могла порадити. Залишена сама на поталу долі з малими дітьми — гнулася, старілася і животіла. Мусіла! Ану, хай вмер! Ні! Не сміє! Діти малі. Василь в криміналі, маєток пішов за довги. Продала все, що залишилося не зліцитоване, корови, віз, коні, упряж, солому — обійстя залишилося пустим. В хаті немає кусника хліба. Голод. Вона, Анна, раз на день тільки

їсть. Хіба те рятує, що сусіди принесуть. Що-ж вона винна? Або може Василь винен? Ні! »Така вже доля людей, не тільки в нас, в Солочині, така доля цілого руського народу під Карпатами« — казали сусіди Анни Туряниці, повторяла те саме раз-у-раз і Анна.

— Я не хочу цього плаща! Мені з кримським ковніром! — казала доростаюча внучка Вольфа Дімонштайна.

Вольф Дімонштайн мусів погодитися. Купив. А що-ж йому значать видатки? Це-ж нісенітниця. Недавно дістав таку велику суму з проданого маєтку, чи-ж має пожаліти купити внучці новий плащ з кримським ковніром?

Вольф Дімонштайн жив, як личить. Хоч купив нові, золоті свічки, вироблені в Будапешті, придбав нові одяги, для цілої, десятичленної родини, підшивані кожухами з диких звірів, хоч купив фалаток*) поля — то все-ж йому ще вистане і на нові процеси.

Ох, коб він тепер був ще молодим... Маєтків а маєтків придбав би... А то вже мохом поросли часи...

Не сила!

Ер Шанлен

Кілька днів у Петербурзі

(З французького)

6-го серпня коло 9 г. 30 ми зійшли з корабля і поїхали самоходом до міста. За провідників дали нам жінок, урядничок Інтуриста, спеціально вибраних урядом. Всі вони говорять по французьки і вбрані в сукні, які не схотілаби вложити на себе найскромніша швачка в Парижі.

Ось ми в Петербурзі („Ленінграді“), соняшний день і тому вулиці виглядають ще брудніші, а населення — ще нужденніше, хоч нині шостий день місяця, цебто день відпочинку. Бо в СРСР. нема неділь, працюється п'ять днів, а шостий відпочивається. Коли подумаємо, що всі ці люди, так марно убрані — певно вложили на себе свої найкращі убрання, мені стає прикро. Спершу звиджуємо Петропавлівську фортецю, де лежать порохи царів, потім вязницю при цій фортеці. Кілька метрів від неї — великий готель. Я намагаюся сфотографувати його, коли передімною виростає постать провідниці:

— Це заборонене, пане.

В жадній країні на світі не забороняється робити знимки з будинків чи пам'яток. Але тут — заборонено.

Всідаємо знову в авта. Переїздимо славний Невський Проспект, колись — одну з найгарніших авені в світі. Як

*) кусник.